

MUĞLA İLİ FETHİYE İLÇESİ YANTIRLI KİLİMLERİ

YANTIRLI KİLİMS IN FETHİYE DISTRICT OF MUĞLA PROVINCE

Filiz Nurhan ÖLMEZ¹Sema ETİKAN²

ÖZET

Bir turizm beldesi sayılan Fethiye aynı zamanda Muğla İlinin el sanatları alanında önemli bir ilçesidir. Yörede uğraşılan el sanatları arasında kilim dokumacılığı başta gelmektedir. Bu çalışmanın amacı yörede dokunan yantırlı kilimlerin hammadde, boyut, renk, motif ve desen özellikleri açısından incelenmesidir. Bu amaçla halen kilim dokumacılığı yapılan köy ve beldeler belirlenmiştir. Başta Fethiye merkez olmak üzere, Seki beldesi, Atlıdere, Arsa, Dodurga, Demirler, Kayadibi ve Alaçat köylerinde yantırlı kilim adı ile bilinen düz atkı yüzlü dokuma teknikli kilimlerin, hem günlük kullanım için hem de çeyizler için halen dokunduğu tespit edilmiştir. Fethiye’de kilim dokumacılığı ile uğraşılan köy ve beldeler, ana geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan Yörük yerleşimleridir. Genellikle kilimler taban, yarım taban, yolluk gibi yaygılar ve seccadelerden meydana gelmektedir. Fethiye yantırlı kilimleri renk ve desen özellikleri itibarıyla kendine özgü karakteristiği olan nadir örneklerdir.

Anahtar Kelimeler: Kilim, Fethiye, düz dokuma, maddi kültür, geleneksel dokuma.

ABSTRACT

Fethiye is not only considered a tourism destination, but also in the field of handicrafts it is the most important district of the province of Mugla. Weaving of kilim is the preeminent craft within locally made handicrafts. The aim of this study was to examine Fethiye yantırlı kilims weavings in terms of materials used, size, colours, designs and patterns characteristics and trying to explain flatweaving tradition in the region. For this purpose, the villages and towns that still weave kilim were determined. It was determined that known by the name of yantırlı kilim with the technique of weft faced flat kilim have been woven currently for both common use and for dowry especially in Fethiye district, Seki town and in the villages of Atlıdere, Arsa, Dodurga, Demirler, Kayadibi and Alaçat. Villages and towns in Fethiye dealt with in weaving kilim are the nomad settlements that the main source of livelihood is agriculture and livestock. Generally rugs are composed of mats such as base, half base and runner or rugs. Fethiye yantırlı rugs are rare specimens that are peculiar to the specific characteristics in colors and patterns.

Keywords: Kilim, Fethiye, flat weaving, material culture, traditional weaving.

¹ Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Doğu Kampüsü, Merkezi Derslikler, Çünür-Isparta, e-mail: fnoz@hotmai.com

² Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Doğu Kampüsü, Merkezi Derslikler, Çünür-Isparta, e-mail: semaetikan@mynet.com

1. GİRİŞ

Kilim, dokumanın eninde önlü arkalı çift sıra halinde duran çözgü ipliklerinin arasından, atkı ipliklerinin bir önden bir arkadan geçirilmesiyle oluşan ve çözgülerin atkılar tarafından tamamen gizlendiği bir dokuma türüdür. Motiflerin bulunduğu belirli alanlarda, renkli bir atkı ipliği çözgülerin bir altından bir üstünden geçerek bir başka renkteki motifin sınırına kadar gider ve buradan geri döner. Böylece farklı renkteki atkılar çözgüler arasında, kendi desen alanlarında gidip gelerek birer motif oluştururlar (Aytaç, 1997:64).

Fethiye ilçesinin kültürel zenginliklerinin başında gelen halı ve düz dokumalar günümüzde de üretiliyor ve yaşatılıyor olması açısından önemlidir. Anadolu'nun güney batısında, Ege Bölgesinde yer alan ve Muğla iline bağlı olan Fethiye, 3055 km² yüz ölçümüne ve 192.886 nüfusa(Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nden alınan (31 Aralık 2011 itibariyle) ve 27 Ocak 2012 tarihinde açıklanan sonuçlara göre) sahip bir ilçedir.Muğla ilinin en büyük ilçesi olan Fethiye, doğal güzellikleri, tarihi ve turistik önemi ile olduğu kadar kültürel zenginliği ile de bölgenin önemli bir yerleşim yeridir. Likya uygarlığı döneminde Karya sınırındaki en önemli kent olan Fethiye (Telmessos), Roma döneminde *uzak diyar* anlamına gelen Meğri (Makri) adıyla anılmıştır. Meğri, 1282 yılında Menteşe Beyliği, 1424 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1934 yılında Meğri ismi şehit pilot Fethi Bey'in anısına Fethiye olarak değiştirilmiştir (Sanıbelli, 1994:385, Uykucu, 1983:193-201).

Geçmişte ilçenin kültürel zenginliklerinin başında gelen kilim dokumaları günümüzde de az da olsa varlığını sürdürmektedir. Geleneksel bir yaşam biçiminin sürdürüldüğü yörede kilim dokumaları hem günlük kullanımda hem de çeyiz içerisinde önemli bir yere sahiptir. Başta yayla köyleri olmak üzere Seki, Kemer, Seydiler, Atlıdere, Eldirek, Boğalar, Esenköy, Kayabaşı, Dodurga, Arsaköy, Kadıköy düz dokumacılığın yaygın olarak sürdürüldüğü yerleşim merkezlerinden bazılarıdır. Yörenin dokumacılık kültürü içerisinde yer alan düz dokumalar arasında kilim dokumalar, kilim ve cicim tekniğinin bir arada kullanıldığı dokumalar dikkat çekici özelliktedir. Yörede düz atkı yüzlü kilim dokuma tekniği ile taban, yarım taban, yolluk boyutlarında yaygılar ve seccadeler dokunmaktadır.

Kilim çeşitleri arasında, kendine özgü renk ve desen özellikleri taşıması açısından yantırlı kilimler ayrı bir yere sahiptir (Çelik, 2004:137, Deniz, 2000:123, Etikan, 2005:5).

Bu çalışmada, yörenin düz dokuma geleneğini oluşturan dokumalar arasında bulunan ve Fethiye merkez, Seki beldesi, Atlıdere, Arsa, Dodurga, Demirler, Kayadibi ve Alaçat köylerinde dokunan yantırlı kilimlerin boyut, dokuma tekniği, renk, motif ve desen özellikleri yönünden incelenmesi, belgelenmesi ve tanıtılması amaçlanmıştır.

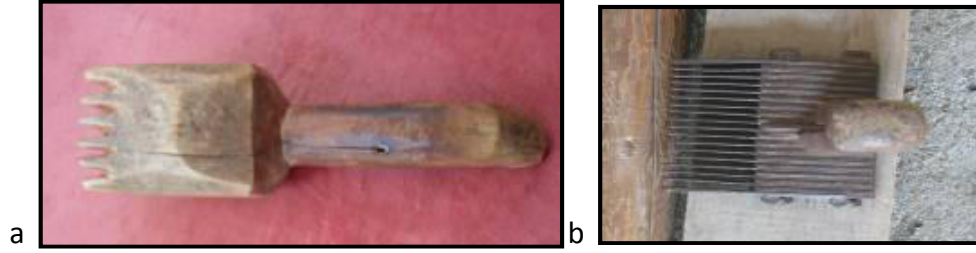
2. DOKUMADA KULLANILAN ARAÇ-GEREÇLER

Yörede düz dokumacılıkta kullanılan araçlar; ıstar tezgâh ve kirkittir. Istar tezgâh çözümlerin sarıldığı alt ve üst levent, çözümlerin alt ve üst kısma ayrılmasını sağlayan gücü sopası (gücü demiri), çözümlerin arasına yerleştirilen varan gelen, gücüye sarılan çapraz çözüml tellerinin bir hizada durmasını sağlayan gücü ağacı ve iki yan direktten meydana gelen bir araçtır. Fethiye ilçesinde ahşap dikey tezgâhlar kullanılmakta ve yörede tezgâh *kilim ağacı* adı verilmektedir. Yine yörede alt ve üst leventlere *ok*, yan ahşap direklere de *yan ağaç* ya da *dik ağaç* denilmektedir (Etikan ve Ölmez, 2013:12). Bu tezgâhlar alt ve üst leventlerin kendi eksenini etrafında dönmesiyle gerginliğin sağlandığı, sarma tezgah adı verilen dokuma tezgâhlarıdır (**Şekil 1**).

Şekil 1. Istar tezgah (kilim ağacı) (Nazile Cengil, Fethiye/Merkez, 2010)

Dokuma sırasında çözümlerin arasından, dokumanın enine geçirilen atkılar dövere sıkıştırmaya yarayan demirden yapılmış dişli bir alet olan kirkitin, Fethiye'de daha çok ahşap olanları kullanılmaktadır. Yörede kirkite *tarak* adı verilmektedir (**Şekil 2**). Bazı dokumacılar kirkite kullanmamakta, desen ipliklerinin sıkıştırılması işlemini el yardımı ile yapmaktadırlar.

Şekil 2. Yörede kullanılan ahşap ve metal kirkite örnekleri; a. Ahşap kirkite, Halime Kendirli, Fethiye/Seki, 2010, b. Metal kirkite, Arife Leylek, Fethiye/ Kadıköy, 2010 (Ölmez ve Etikan 2013)

3. İPLİK HAZIRLAMA VE BOYAMA

Fethiye ilçesinde yantırlı kilimlerin dokunmasında kullanılan atkı iplikleri yün, çözümlü iplikleri ise yün ya da pamuktur.

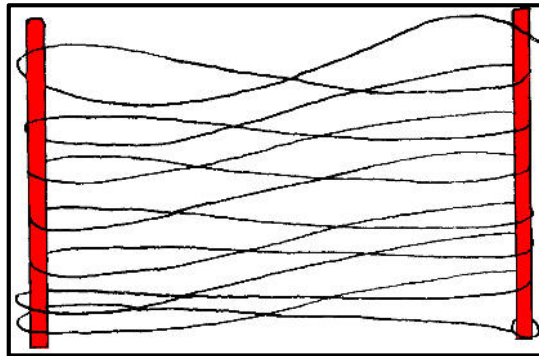
Dokumacılar genellikle ipliklerini hazır boyanmış şekilde satın alarak kullanmakta, bazı dokumacılar ise kendileri boyamaktadırlar. Boyama işlemi kimyasal ve doğal boyalar bir arada kullanılarak yapılmaktadır. Kimyasal boya olarak piyasada hazır olarak satılan ve dokumacılar tarafından *toz* ve *pul* boya adı verilen boyalar, doğal boya olarak ise bitkiler kullanılmaktadır. Dokumalarında kullandıkları renkleri, yıllardır tecrübeleri ile oluşturdukları geleneksel reçeteleri uygulayarak elde etmektedirler.

Yörede ipliklerin boyanmasında, ceviz ağacının (*Juglans regia*) kabuğu ve yaprağı, asma yaprağı (*Vitis vinifera*), sütleğen (*Euphorbia virgata*), soğan (*Allium cepa*) kabuğu, kavak ağacı (*Populus alba*, *Populus nigra*) kabuğu, serkele (şahtere) (*Fumaria officinalis*), palamut meyvesi dış kabuğu (*Quercus infectoria*, *Quercus ithaburensis ssp. macrolepis*), badem (*Prunus dulcis*) yaprağı, karamuk (*Berberis crataegima*) kökü yaygın olarak kullanılan bitkilerdir. Boyama reçetelerinde bitkilerle beraber kimyasal boyalar da yer almakta, bazen ana boyar madde kimyasal boya olabilmektedir.

İpliklere boyanmadan önce elde edilen rengin parlak olması ve solmaması amacıyla *faşillama* ya da *acımıklama* adı verilen bir işlem yapılmaktadır. Faşillama/acımıklama işlemi ile boyamaya hazır hale getirilen iplikler uygun bitkilerle sarıya boyanmakta ve daha sonra hangi renge boyanacak ise o renk kimyasal boya ile boyama işlemine devam edilmektedir. Şap ya da tuz ise boyama işlemi sırasında ilave edilmekte ve her boyamada kullanılmaktadır.

4. DOKUMA AŞAMALARI VE TEKNİĞİ

Dokuma işleminin ilk aşaması çözgüyü hazırlamaktır. Yörede çözgü sarma tezgah kullanılması nedeniyle tezgah üzerinde değil ayrı bir yerde hazırlanmakta ve bu işleme *çözgü çözme* denilmektedir. Çözgü çözmeye başlamadan önce, çözme esnasında ihtiyaç duyulacak yeteri kadar çözgü iplik, şerit metre, kalem, keser, pamuk iplik ve takoz gibi araç-gereç önceden tezgâhın yanına hazırlanmaktadır. Çünkü çözgünün düzgün ve bir seferde çıkması için çözgücünün iş esnasında çözgüyü bırakıp ayrılmaması gerekmektedir. Çözgü çözmek için boş bir alana iki adet demir ya da ahşap kazık karşılıklı olarak çakılmaktadır. İki kazık arasındaki mesafe dokunacak olan ürünün boyuna yani çözgü ipliğinin uzunluğuna göre belirlenmektedir. *Çözgü demiri* de denilen bu iki kazık arasında çözgü ipliği ile sekiz rakamı oluşturulacak şekilde hareket ettirilerek kazıklara sarılmaktadır (**Şekil 3**).

Şekil 3. Çözgü ipliğinin ile sekiz rakamı oluşturulacak şekilde hareket ettirilerek kazıklara sarılması

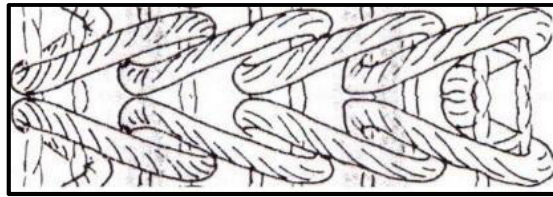
Çözgü ancak üç kişi ile hazırlanmakta, bir kişi iplikleri çözgü demirine usulüne uygun sararken diğer iki kişi çözgü ipliğinin başlarına zincir atarak bağlama işlemini

yapmaktadır. Yörede bu işlem *dıdılmak* olarak adlandırılmaktadır. İstenilen çözgü teli sayısına ulaşıldığında çözgü çözme işlemi tamamlanmaktadır.

Daha sonra, hazırlanan çözgünün tezgâha aktarılması için iki demir çubuk çözgülerin arasından geçirilmekte ve bu demir çubuklardan biri üst leventteki yarığa yerleştirilmektedir. Aynı şekilde alt kısımdaki demir çubuk da alt leventteki yarığa yerleştirilmekte ve çözgü ipliklerinin gerginlikleri ayarlanarak düzeltilmektedir.

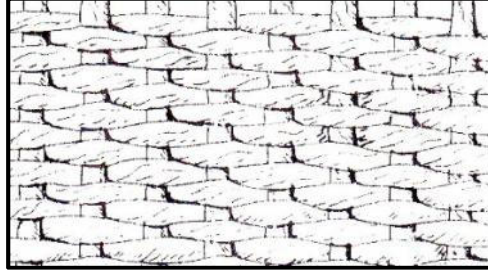
Çözgü tezgâha geçirildikten sonra gücü bağlama işlemine geçilmektedir. Dokuma işlemi için gerekli olan çaprazlığı oluşturmak amacıyla, sağ taraftan başlamak üzere çözgü telleri biri öne biri arkaya bırakılarak ayrılmakta ve önde kalanlar gücü tahtası üzerine usulüne uygun olarak bağlanmaktadır. Gücü tahtasına *kücü* ya da *kücü değneği* gücü bağlamaya da *kücülemek* denilmektedir. Gücü bağlama işleminden sonra çözgü tellerinin yarısı önde yarısı arkada kalacak şekilde gücü tahtasının üst kısmına varangelen ağacı geçirilir. Varangelen ağacı da yörede *gelen varan* olarak adlandırılmaktadır. Dokumacılar bazen gücü tahtasını kullanmamakta, gücü bağlama işlemi 10 cm boyunda 1 cm çapında yuvarlak ahşap çubuklara çözgü tellerini gruplar halinde bağlayarak uygulamaktadırlar.

Dokumaya başlamadan önce çözgü telleri çift alınıp, etrafı sarılarak en az iki sıra olmak üzere atkı ipliği ile zincir örgü yapılmaktadır(**Şekil 4**).

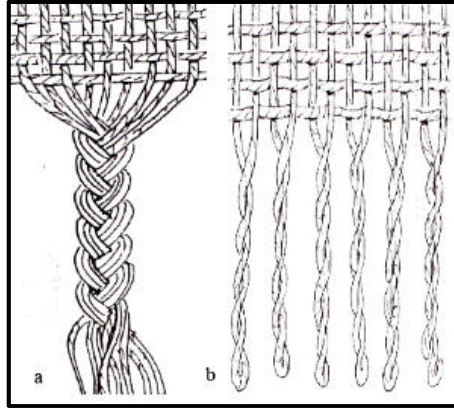
Şekil 4. Zincir örgü

Sonra üzerine birkaç cm dokumada kullanılan renklerden bir ya da birkaç renk ile çubuklar oluşturacak şekilde kilim dokuma yapılmaktadır. Bu birkaç cm'lik dokumaya *etek* adı verilmektedir. Etek örgü tamamlandıktan sonra orta zeminin dokunmasına geçilmektedir. Yantırlı kilimatki yüzlü kilim dokuma tekniği ile dokunmaktadır. Bu tekniğe göre her motif kendi içinde farklı renkte dokunmaktadır. Atkı ipliği çözgü ipliklerinin arasından bir alt, bir üst yaparak geçirilmektedir(**Şekil 5**).

Şekil 5. Atkı ipliğinin çözgü ipliklerinin arasından bir alt, bir üst yaparak geçirildiği düz kilim dokuma tekniği

Dokuma işlemi tamamlandıktan sonra tekrar istenilen ende etek örgü yapılmaktadır. Biten dokumalar uygun saçak uzunluğu bırakılarak kesilmekte ve tezgâhtan çıkarılmaktadır. Dokumacılar tezgâhtan alınan dokumalara bitirme işlemi olarak kuru süpürme, silkeleme, saçak örme ve melik örme gibi işlemler uygulamaktadırlar(**Şekil 6**).

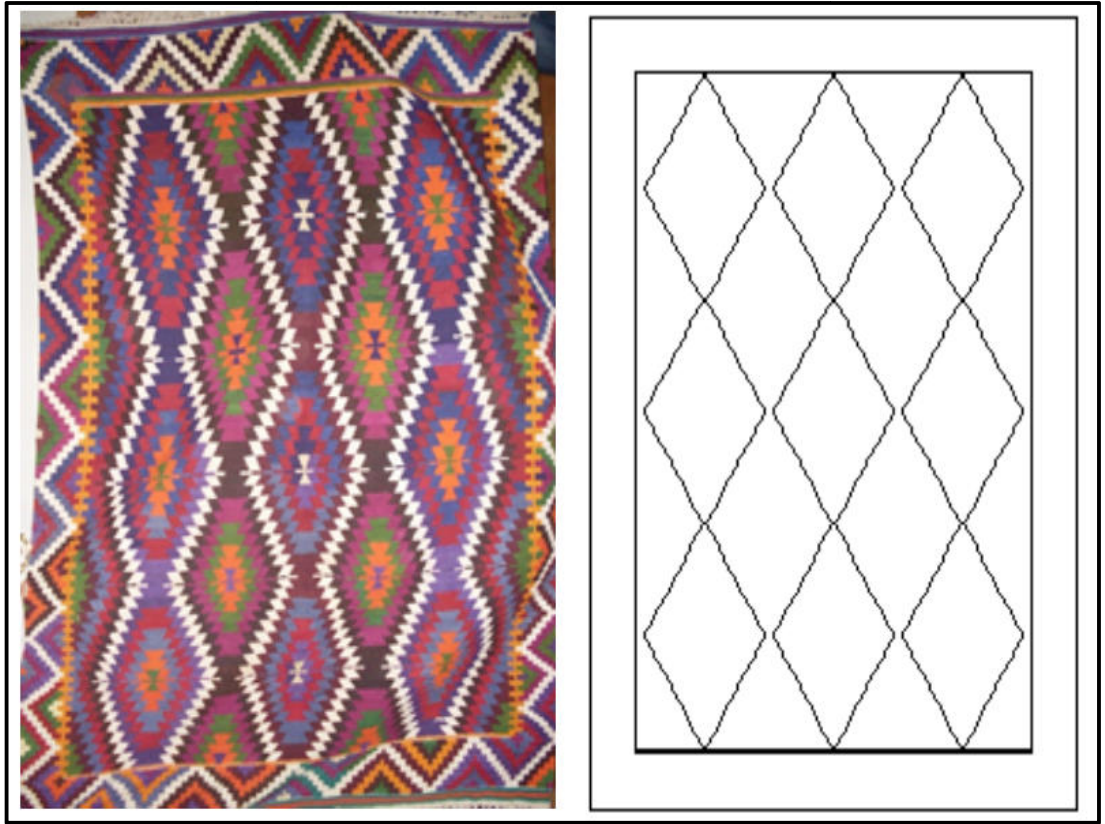
Şekil 6. a. Saçak örme ve b. Melik örme

5. YANTIRLI KİLİMLERİN RENK, MOTİF VE DESEN ÖZELLİKLERİ

Yantırlı kilimlerin zemininde kaydırılmış eksnelere göre yerleştirilmiş eşkenar dörtgenler yer almaktadır. Bu eşkenar dörtgenler *yantır* (topak yanış), merkezlerinde yer alan motif ise *farda* olarak adlandırılmaktadır. Başka bir deyişle farda motifini testere dişine benzeyen yantır motifleri çevrelemektedir. Bu nedenle bazen bu kilimlere *fardalı kilim* de denilmektedir. Zemini çevreleyen bordürlerde ise *eğri yanış*, *karasu*, *parmak-tarak*, *bıçak ucu* (bukağı) ve *kıvrım* gibi motifler sıklıkla kullanılmaktadır. Kilimlerin bazılarında da yantır olarak adlandırılan eşkenar dörtgen çengel motifi ile çevrenmekte

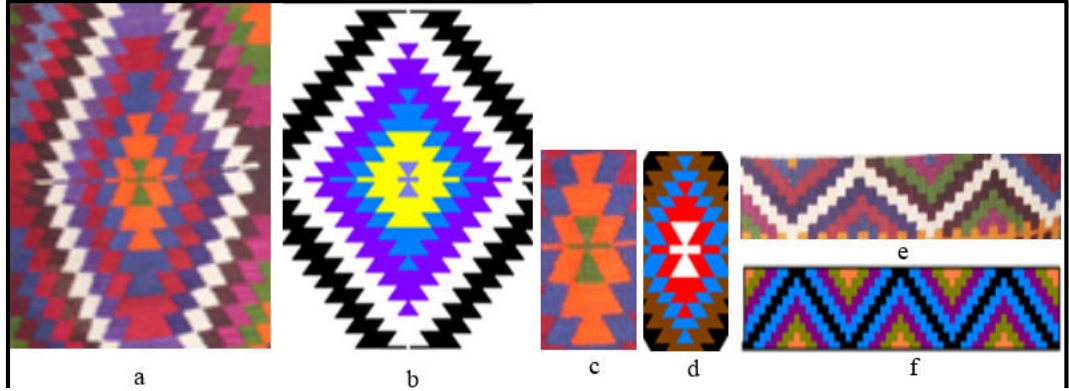
ve bu tip kilimlere de *çengelli* adı verilmektedir. Yantırlı kilimler Antalya'nın Kaş İlçesi Yeşilbarak ve Boğazcık köylerinde dokunan ve *Barak kilimi* olarak bilinen kilimlerle motif ve desen özellikleri bakımından benzerliği olması nedeniyle yörede Kaş kilimi olarak da anılmaktadır.

Şekil 7'de Arsa Köyü'nde Leyla AKKAYA'ya ait olan bir yantırlı kilim örneği görülmektedir.

Şekil 7. Yantırlı kilim (fardalı kilim)(Leyla Akkaya, Fethiye/Arsa, 2010) ve yüzey şeması

1.63x2.37 m boyutlarında olan bu kilimin atkı ve çözgü iplikleri yündür. Mor, yeşil, turuncu (kınalı sarı), mavi, lacivert, beyaz, limon sarısı, kahverengi, mürdüm, fuşya ve bordo (kara kızıl) renklerde ipliklerle dokunmuştur. Kilimin orta zemininde üç sıra olarak eşkenar dörtgenlerin oluşturduğu *yantır (topak yanış)*(**Şekil 8 a-b**), yantırın merkezinde *farda*(**Şekil 8 c-d**), bordürlerinde ise eğri *yanış* motifi (**Şekil 8 e-f**) bulunmaktadır.

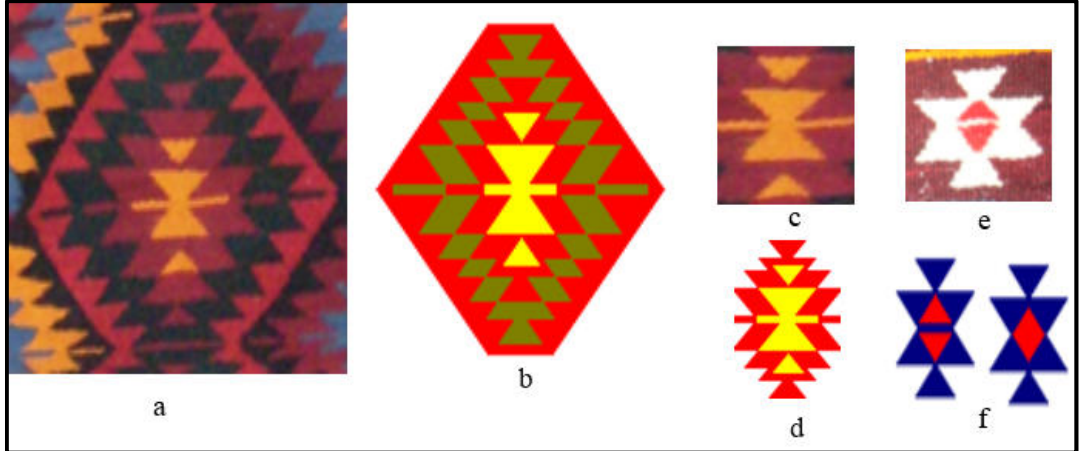
Şekil 8. a-b.Yantır (topak yanış) ve çizimi, c-d. Farda ve çizimi, e-f. Eğri yanış

Şekil 9'da Fethiye Merkez'de Nazile Cengil'e ait olan yolluk tipinde bir yantırlı kilim görülmektedir.

Şekil 9. Yantırlı kilim (fardalı kilim) (Nazile Cengil, Fethiye /Merkez, 2010) ve yüzey şeması

1.13x2.63 m boyutlarında olan bu kilimin atkı iplikleri yün, çözümlü iplikleri ise pamuktur. Bordo (kara kırmızı), yeşil, mavi, beyaz, turuncu (kınılı sarı), açık sarı ve kırmızı (al) renkleri kullanılarak dokunmuştur. Kilimde orta zemin *yantır* ve *farda* motifleri (Şekil 10a-b, c-d) ile oluşturulmuş, bordürde ise *yıldız* motifleri (Şekil 10e-f) kullanılmıştır.

Şekil 10. a-b. Yantır (topak yanış) ve çizimi, c-d. Farda ve çizimi, e-f. Yıldız ve çizimi

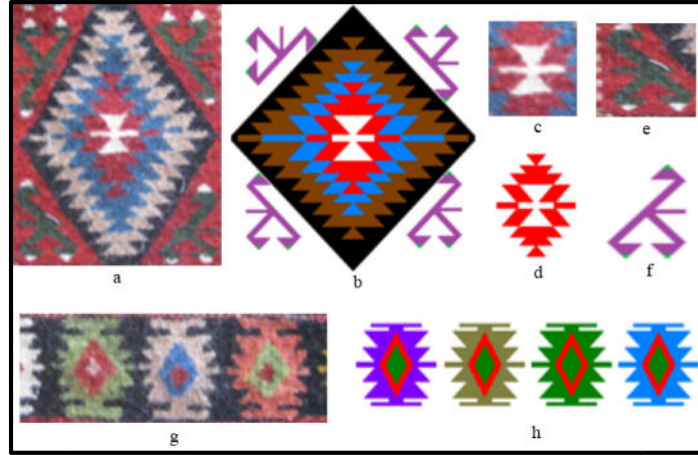
Şekil 11'de Ümmühan Atlıhan'a ait olan yolluk tipinde bir başka yantırlı kilim görülmektedir.

Şekil 11. Yantırlı kilim (fardalı kilim) (Ümmühan Atlıhan, Fethiye/ Atlıdere, 2010) ve yüzey şeması

0.86x2.47 m boyutlarında olan bu kilimin atkı ve çözgü iplikleri yündür. Mavi, yeşil, taba, siyah, beyaz, sarı ve lacivert dokumada kullanılan renklerdir. Bu örnekte *yantır* ve merkezinde yer alan *farda* motifleri (Şekil 12a-b, c-d) kilimin zemininde yer alan sütunlar içerisinde sıralanmakta, motifi oluşturan eşkenar dörtgenlerin kenarlarında da *çakmacık*

adı verilen bir motif (**Şekil 12 e-f**) yer almaktadır. Zemini ise *karasu* adı verilen bordür deseni (**Şekil 12g-h**) çevrelemektedir. Karasu desenin farklı renklerde dokunmuş *top* yada *küçük tabak* adı verilen motifler oluşturmaktadır.

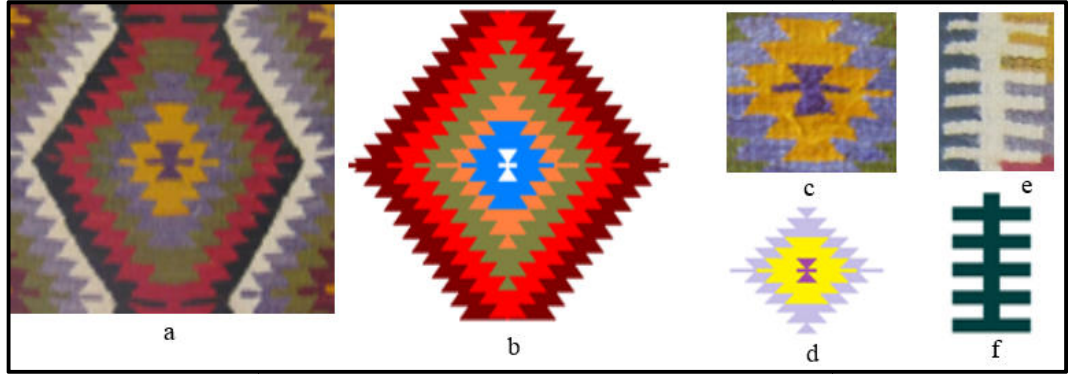
Şekil 12. a-b. Yanırtır (topak yanırtır) (kenarlarında yer alan çakmacık motifi) ve çizimi, c-d. Farda ve çizimi, e-f. Çakmacık ve çizimi, g-h. Karasu ve çizimi

Şekil 13'de verilen Kayadibi Köyü Medrese Mahallesi Camisi'nde bulunan bir başka yanırtırlı kilim görülmektedir.

Şekil 13. Yanırtırlı kilim (fardalı kilim) (Kayadibi Medrese Mah. Cami, 2010) ve yüzey şeması

Şekil 13'de görülen örnek 0.73x0.87 m boyutlarında namazlağı olarak dokunmuştur. Atkı ve çözgü ipliği yündür. Kırmızı (al), bordo (kara kızıl), yeşil, mor, açık mavi, siyah ve beyaz renkler kullanılmıştır. Dokumanın orta zemini *yantır* ve *farda* motifi (Şekil 14a-b, c-d), bordürleri ise *parmak-tarak* motifleri (Şekil 14e-f) ile oluşturulmuştur.

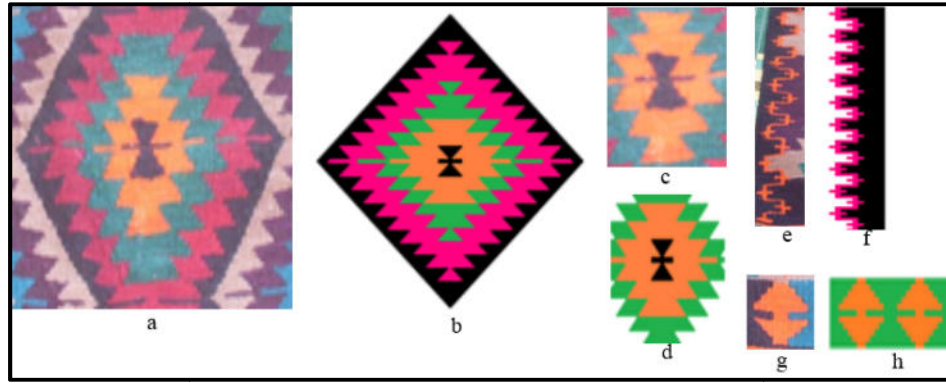
Şekil 14. a-b.Yantır (topak yanış) ve çizimi,c-d. Fardave çizimi, e-f. Parmak- tarakve çizimi

Şekil 15'de Şerife Akkaya'ya ait olan bir başka yantırlı kilim görülmektedir.

Şekil 15. Yantırlı kilim (fardalı kilim) (Şerife Akkaya, Fethiye/Arsa, 2010) ve yüzey şeması

Seccade olarak dokunan bu örnek 1.04x1.52 m boyutlarındadır ve atkı ipliği yün, çözümlü ipliği ise pamuktur. Turuncu (kıvınlı sarı), bordo (kara kıvınlı), yeşil, mavi, deve tüyü ve siyah renkler kullanılmıştır. Dokumanın orta zeminini *yantır* ve *farda* motifleri (Şekil 16a-b, c-d) oluşturmakta, iki uzun kenarda *parmak-tarak* motiflerinin farklı bir yerleştirilişi (Şekil 16e-f), alt ve üst kısa kenarlarda ise *bıçak ucu* (bukağı) (Şekil 16g-h) motifleri sıralanmaktadır.

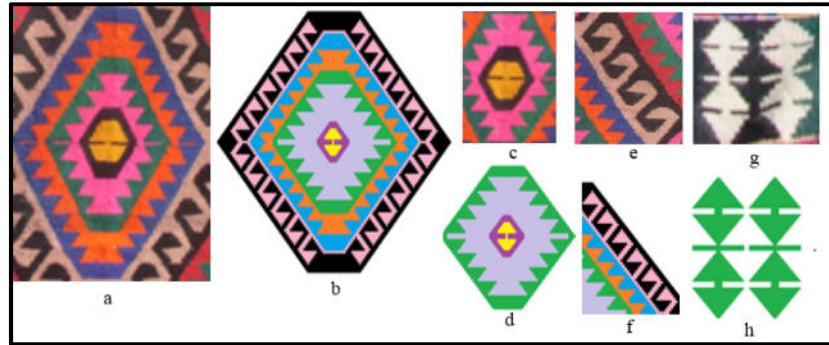
Şekil 16.a-b. Yantır (topak yanış) ve çizimi, c-d. Fardave çizimi, e-f. Parmak- tarakve çizimi, g-h. Bıçak ucu (bukağı) ve çizimi

Şekil 17'de görülen Şerife Akkaya'ya ait olan yantırlı kilim, yantır motifinin oluşturduğu eşkenar dörtgenin çengel motifi ile çevrelenmesinden dolayı *çengelli* olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 17. Çengelli yantırlı kilim (fardalı kilim) (Şerife Akkaya, Fethiye/Arsa, 2010) ve yüzey şeması

Yaygı amacıyla dokunan bu örnek 1.84x2.71m boyutlarındadır ve atkı ipliği yün, çözgü ipliği ise pamuktur. Turuncu (kınalı sarı), bordo (kara kızıl), yeşil, çingene pembesi, deve tüyü, mor ve siyah renkleri kullanılmıştır. Dokumanın zeminini *yantır* ve *farda* motifi (Şekil 18a-b, c-d) ile yantırı çevreleyen *çengel* motifleri (Şekil 18e-f) oluşturmaktadır. Alt ve üst kısa kenarlarda da çift olarak dokunmuş *bıçak ucu* (*bukağı*) (Şekil 18g-h) motifleri sıralanmaktadır.

Şekil 18. a-b. Yantır (topak yanış) ve çizimi, c-d. Farda ve çizimi, e-f. Çengel ve çizimi, g-h. Bıçak ucu (bukağı) ve çizimi

Şekil 19'da görülen Kadriye Türk'e ait dokuma 40 yıllık bir namazlağıdır.

Şekil 19. Çengelli yantırlı kilim (fardalı kilim) (Kadriye Türk, Fethiye/Girdev- Demirler, 2010) ve yüzey şeması

0.76 x1.10 m boyutlarında olan bu dokumanın atkı ve çözgü iplikleri yündür. Kırmızı (al), turuncu (kınalı sarı), yeşil, pembe, açık mavi, mor, beyaz ve siyah renkler kullanılmıştır. Dokumanın zeminini *yantır* ve *farda* motifi (Şekil 20a-b, c-d) ile yantırı çevreleyen *çengel* motifleri (Şekil 20e-f) oluşturmaktadır.

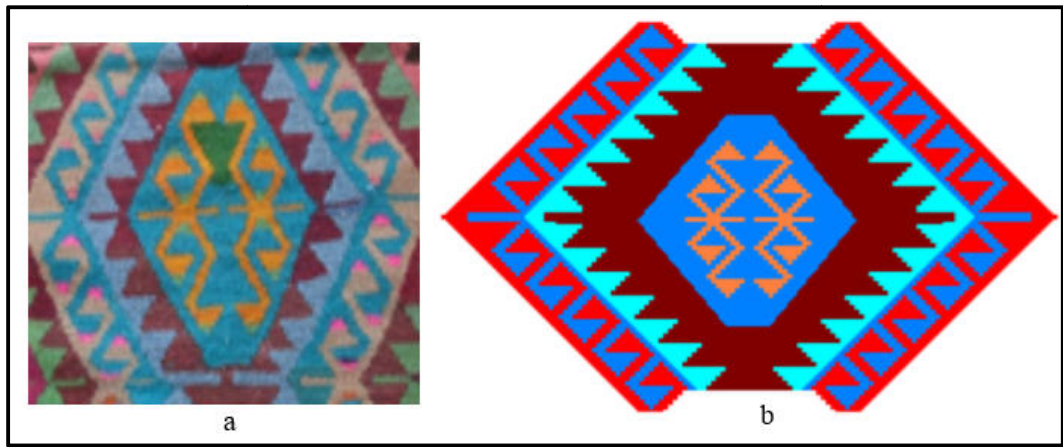
Şekil 20. a-b. Yantır (topak yanış) ve çizimi, c-d. Farda ve çizimi, e-f. Çengel ve çizimi

Şekil 21’de Fatma Morkaya’ya ait olan çengelli yantırlı kilime başka bir örnek görülmektedir.

Şekil 21. Çengelli yantırlı kilim (fardalı kilim) (Fatma Morkaya, Fethiye/Arsa, 2010) ve yüzey şeması

Bu örnekte *çengel* motifleri ağırlıklı olarak yer almaktadır. Bununla birlikte eşkenar dörtgenlerin merkezinde ve iki uzun kenarda *kurtağzı* motifleri bulunmaktadır (**Şekil 22a-b**). Dokumanın boyutları 0.78 x1.14 m, atkı ve çözgü iplikleri ise yündür. Turkuaz, turuncu (kınalı sarı), yeşil, pembe, mor, deve tüyü, bordo (kara kırmızı), kahverengi ve lacivert dokumada kullanılan ipliklerin renkleridir.

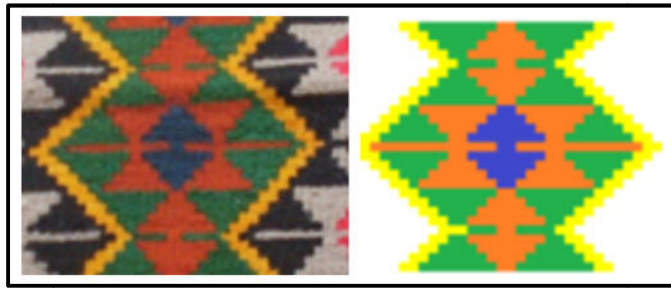
Şekil 22.a-b.Yantır (içi kurt ağzı, dışı çengel) ve çizimi

Şekil 22’da Fatma Morkaya’ya ait olan fardalı kilim görülmektedir.

Şekil 22. Fardalı kilim (Fatma Morkaya, Fethiye/Arsa, 2010) ve yüzey şeması

Bu örnekte sadece yantırlı kilimde yantır motiflerinin oluşturduğu eşkenar dörtgenlerin orta zemininde bulunan *farda* motifleri (**Şekil 23a-b**) yer almaktadır. Namazlağı olarak dokunan kilimin boyutları 0.66 x1.13 m, atkı iplikleri yün, çözgü iplikleri ise pamuktur. Turuncu (kınalı sarı), sarı, koyu taba, deve tüyü, mor ve siyah dokumada kullanılan ipliklerin renkleridir.

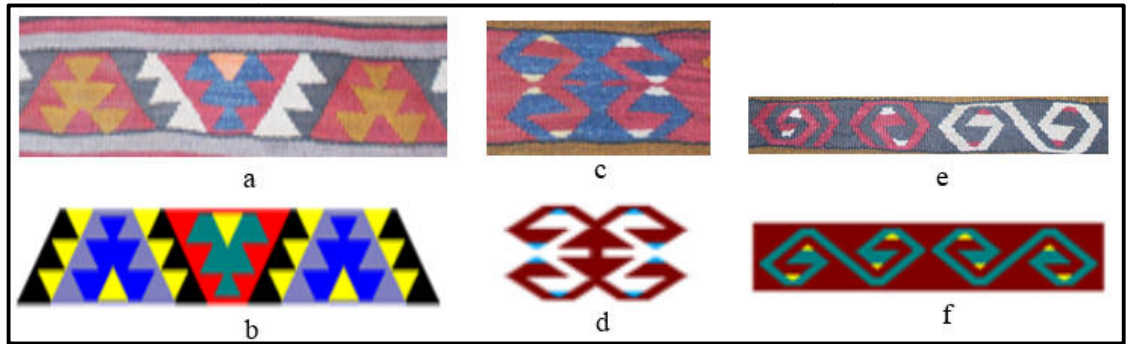
Şekil 23. a-b. Farda ve çizimi

Şekil 24'de Boğalar köyünden Arzu Uçar'a ait olan fardalı kilim görülmektedir.

Şekil 24. Yarım fardalı kilim (kıyma farda) (Arzu Uçar, Fethiye/Boğalar,2010) ve yüzey şeması

Bu örnekte de kilimin zemininde farklı motiflerle oluşturulmuş şeritler bulunmakta ve bu şeritlerden birisinde farda motifinin yarısı yer almaktadır (**Şekil 25a-b**). Bu tip kilimler “yarım fardalı kilim” yada “kıyma farda” olarak adlandırılmaktadır. Diğer şeritlerde ise köşek tabanı (**Şekil 25c-d**) ve kıvrım (**Şekil 25e-f**) motifleri sıralanmaktadır. Namazlağı olarak dokunan 35 yıllık bu kilimin boyutları 0.78 x1.15 m, atkı ve çözgü iplikleri yündür. Turuncu (kınalı sarı), kırmızı (al), gök mavi, gri mavi, deve tüyü, beyaz ve siyah dokumada kullanılan ipliklerin renkleridir.

Şekil 25. A-b. Yarım farda (kıyma farda) ve çizimi, c-d. Köşek tabanı ve çizimi, e-f. Kıvrım ve çizimi

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanayi ve teknolojinin gelişmesiyle kültürel değerlerimizin hızla tükenmeye başladığı bir dönemde Fethiye yöresi düz dokumaları da bundan nasibini almış görünmektedir. Diğer dokumalarda olduğu gibi kilimler de yoğun emek sarf ederek, az miktarda üretilebilmesi ve maliyetinin yüksekliği nedeniyle az dokunmaktadır.

Yapılan araştırmalarda son 20 yılda Fethiye yöresinde halkın kendi ihtiyacını karşılamak amacıyla hemen hemen her evde kilim dokunurken, günümüzde dokuyan usta sayısının azalmış olduğu dikkati çekmiştir. Yeni nesil, yani gençler kilim dokumacılığına rağbet etmemektedir.

Ekonomik ve sosyo-kültürel boyutları olan el dokumacılığı faaliyetlerinin; yörede pazara açılma, kadın işgücünü ve boş zamanları değerlendirme gibi işlevleri olacaktır. Bu işlevlerin gerçekleştirilmesi ile de yörenin kalkınmasına önemli katkılarda bulunacaktır. Yörenin kalkınmasına dokumacıların ve dokumacılığın katkı sağlayabilmesi için ekonomik, sosyal ve kültürel bazı hedeflerin dikkate alınması gerekir. Başlıca ekonomik hedefler; yöresel özelliklerini yitirmeden iç ve dış pazara yönelik atölyelerde üretim gerçekleştirme, kooperatif biçiminde örgütlenme, üretimden dokumacıların daha fazla gelir elde edebilmesini sağlama, köy koşullarındaki üretim ortamlarının iyileştirilmesi ve tanıtıma ağırlık verilmesidir. Kültürel hedefler; yöreye özgü hammadde ve desen kullanımının sürekliliğinin sağlanması, eğitim-yayım hizmetlerine başlanması, dokumacılığın gençler için cazip hale getirilmesi, kütüphaneler açılması ve yeni nesil için kurslar düzenlenmesidir. Sosyal hedefler; kapalı toplum ilişkileri nedeniyle bireyler üzerinde var olan sosyal baskının azaltılması, sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi, kadının iş yaşamında hak ettiği yeri alması ve ortak hareket etme bilincinin yaygınlaştırılmasıdır.

Dokumanın hammaddesi yün ipliktir. Fethiye'de dokuma ipliğini kendisi üretilip, satın almayan dokumacılar bulunmaktadır. Dokumacılığın minimum maliyeti olan bir iş kolu olarak geliştirilmesi için koyunculüğün yörede teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması faydalı olacaktır.

Fethiye'de dokumacılık atölye üretimi şeklinde, daha sağlıklı ortamlarda, kooperatif işletmeciliği ve pazara yönelik olarak gerçekleştirilmelidir. Böylece, dokumacılar hem bir sosyal güvenceye, hem de net bir ek gelir olanağına sahip olabilirler. Özellikle köylerde önemli bir uğraş olan dokumacılık, bir gelir kaynağı haline dönüştürülmeli, profesyonel işletmecilik anlayışı içerisinde atölyelerde hem üretim kaliteli, verimli ve zevkli hale getirilmeli hem de dokumacıların örgütlenmesi sağlanmalıdır. Fethiye yöresi yantırlı kilimleri renkleri, motifleri, desen kompozisyonları itibarıyla yöresel özellikler taşımaktadır. Bu nedenle aynı zamanda bir turizm cenneti olan Fethiye'de kilimlerin bu özgün niteliğinden yararlanılarak hediyelik ve turistik eşyalar üretilmesine de öncelik verilmelidir.

KAYNAKÇA

- AYTAÇ, Ç., (1997). **El Dokumacılığı**, MEB Yayınları: 966, Ders Kitapları Dizisi: 314, Ankara.
- ÇELİK, Ü., (2004). **Fethiye’de Eldirekli Göçebe Yörükler ve Eldirek Kilimleri**, Ak Yay., İzmir.
- DENİZ, B.,(2000). **Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygılar**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: 215, Ankara.
- ETİKAN, S. veF., N., Ölmez, (2013). **Muğla ve Yöresi Kirkitli Dokumalarının Sanatsal ve Bazı Teknolojik Özellikleri Üzerine Bir Belgelendirme ve Katalog Çalışması**, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları, Muğla.
- ETİKAN, S., (2005). “Seydiler Kilimlerinin Motifleri ve Anlattıkları” **Motif, Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı Dergisi**, Sayı: 43.
- ÖLMEZ, F.N., Etikan, S., (2013). “Fethiye Alara Düz Dokumaları”,**Art-E. Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi**, Sayı:11 Isparta.
- SANİBELLİ, E., (1994). “Günümüz Türk Halılarının Yozlaşma Nedenleri”, **Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- UYKUCU, E., (1983). **İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi**, Gümüş Basımevi, İstanbul.

Kaynak Kişiler

- Nazile Cengil, Merkez, 2010
- Arife Leylek, Kadıköy, 2010
- Leyla Akkaya, Arsa, 2010
- Ümmühan Atlıhan, Atlıdere, 2010
- Şerife Akkaya, Arsa, 2010
- Kadriye Türk, Girdev- Demirler, 2010
- Fatma Morkaya, Arsa, 2010
- Arzu Uçar, Boğalar,2010